MALTA

QORTI CIVILI
PRIM' AWLA

ONOR. IMHALLEF
LINO FARRUGIA SACCO

Seduta ta' l-20 ta' Marzu, 2012

Citazzjoni Numru. 1332/2010

Emmanuel Borg u Emmanuel Dingli
vs
1)Malta Freeport Terminals Limited
2)Joseph Gauci
3)Gordon Grech

Il-Qorti,

A. RIKORS:
Rat ir-rikors tar-rikorrenti li bih esponew:

1. Illi r-rikorrenti huma *registered port-workers*;

2. Illi fit-30 ta’ Marzu 2009 waqt li r-rikorrenti kienu qed jahdmu b’inkarigu tas-socjeta` intimata Malta Freeport Terminals Limited fil-Freeport Terminal 2, Kalafrana, *south quay* taht *gantry crane* QC 8, huma kienu involuti f’incident serju li fih huma sfaw korruti serjament;

3. Illi dan l-incident sehh meta kien hemm taghbija li kienet tnizzlet permezz tal-*gantry-crane* minn fuq vapur ghal fuq il-moll, fejn tpoggiet fuq karru migbud minn trakk maghruf bhala *tugmaster*. Xoghol ir-rikorrenti kien li jaghmlu xoghol ta' *unlashing*, li hu l-process li bih it-taghbija li tkun giet imnizzla tinhall mill-irbit li tkun tnizzlet bih bil-krejn, u cioe` sabiex it-taghbija tinhall minn mal-krejn;

4. Illi waqt li r-rikorrenti kienet qed iwettqu dan ix-xoghol, l-operatur tal-krejn qabad u vira (i.e. refa' l-krejn) qabel ma lahaq inhall l-irbit kollu, waqt li r-rikorrenti u haddiemma ohrajn kienu ghadhom qed ihollu l-irbit, b'konsegwenza li t-taghbija ghelbet fuq genb wiehed u b'hekk korrew ir-rikorrenti, kif ser jirrizulta ahjar fit-trattazzjoni tal-kawza;

5. Illi l-*gantry-crane* in kwistjoni kien qed jigi operat mill-intimat Joseph Gauci, adett tas-socjeta` Malta Freeport Terminals Limited, filwaqt li l-intimat l-iehor Gordon Grech, ukoll adett tal-Malta Freeport Terminals Limited, suppost li kien qed jidderiegi lill-intimat Joseph Gauci waqt li dan kien qed jopera l-*gantry-crane*;

6. Illi l-intimati huma lkoll, jew min minnhom, responsabbli ghal dan l-incident li sehh htija taghhom minhabba nuqqas ta' diligenza, prudenza u hsieb u b'negligenza u imperizja, u wkoll minhabba li ma giex ipprovdut *a safe working environment* min-naha tas-socjeta` intimata li wkoll m'osservatx l-obbligi li ghandha skont il-Ligi bhala enti li thaddem;

7. Illi b'konsegwenza tal-incident ir-rikorrenti sofrew griehi gravi fuq il-persuna taghhom, u damu ghal zmien twil ma setghux jattendu fuq il-post tax-xoghol taghhom;

8. Illi l-intimati gew interpellati biex jersqu ghal-likwidazzjoni u hlas tad-danni kollha li sofrew ir-rikorrenti b'konsegwenza ta' dan l-incident mertu tal-kawza izda baqghu inadempjenti u ghalhekk kellha ssir din il-kawza.

Ir-rikorrenti talbu l-Qorti:

1. Tiddikjara li l-intimati huma solidalment responsabbli, jew min minnhom, ghall-incident li fih korrew ir-rikorrenti fit-30 ta' Marzu 2009 li sehh fil-Freeport Terminal 2, Kalafrana kif fuq spjegat.

2. Tillikwida d-danni sofferti mir-rikorrenti minhabba dan l-incident, u dana okkorrendo bl-opra ta' periti nominandi.

3. Tikkundanna lill-intimati solidalment, jew min minnhom, biex ihallsu lir-rikorrenti d-danni kollha hekk likwidati.

Bl-ispejjez komprizi dawk tal-ittri ufficcjali tas-26 ta' April 2010 u tat-22 ta' Settembru 2010 kontra l-intimati li gew ingunti ghas-subizzjoni.

Rat il-lista ta' xhieda prezentata mir-rikorrenti.

Illi jirrizulta li t-tliet intimati kollha gew notifikati fit-18 ta' Jannar 2011 kif jirrizulta a fol 6 u 7 tal-process, izda l-istess intimati baqghu kontumaci.

B. PROVI:

Xehed Dr. Joseph Pace li semma li hu inkarigat mill-*Port Workers Board* bhala tabib tal-Port Workers. Irrizultalu mir-*records* li fit-30 ta' Marzu, 2009 Emmanuel Dingli garrab ksur f'idejh, fil-polz ta' idu l-leminija. Imbaghad rah diversi drabi, u wara dahal ghax-xoghol fil-21 ta' Jannar, 2010. F'dan il-kaz kien qed jarah Mr. Ray Gatt. Gew rilaxxati diversi certifikati. Fil-kaz ta' Emmanuel Borg, skond ir-*records* tieghu, dan wegga' fit-30, fl-istess gurnata li wegga' Manuel Dingli, u garrab xi *strain* fi spalltu l-leminija. Dan dahal lura ghax-xoghol fil-5 ta' Ottubru, 2009.

Xehed George Ciantar, *Manager* tan-nies tax-Xatt, li semma li r-rikorrenti kellhom incident il-Freeport u Emmanuel Borg, fit-tletin ta' Marzu 2009 u Emmanuel Borg dam barra sa l-erbgha ta' Ottubru 2009. Telf li sofra huwa ta' €27,137.80 meta wiehed iqabblu ma' *Port Worker* li jahdem mieghu, naqqsulu li jkun ha mill-ufficcju tas-*sick leave* u hekk u johorgulu d-differenza. Il-beneficcji huma mnaqqsin. Emmanuel Dingli, dam mit-tletin ta' Marzu 2009 u dahal lura fil-hamsa u ghoxrin ta' Jannar 2010 . Fil-kaz ta' dan id-differenza hija ta' €43,560.66 u din kalkulata bl-istess mod. Meta l-haddiema jidhlu ghand it-*terminal operators*, li huwa t-*terminal operator* tal-Marsa hu l-VGT, u l-*Freeport* huwa l-*Freeport*, ikunu responsabillta` taghhom kollha.

Gie pprezentat affidavit tar-rikorrent Emanuel Dingli li ikkonferma l-kontenut tar-rikors guramentat. Hu *registered port-worker* u fit-30 ta' Marzu 2009 kien qed jahdem b'inkarigu tal-Malta Freeport Terminals Limited fil-Freeport Terminal 2, Kalafrana, S*outh quay* taht *gantry crane* QC 8.
Spjega li hu u l-attur l-iehor kienu inkarigata sabiex jhollu t-taghbijiet li kienu qed jigu mnizzla mill-vapur bil-krejn ghal fuq il-moll. Kellhom jhollu t-taghbija mill-irbit li tkun tnizzlet bih minn fuq il-vapur ghal fuq il-moll permezz tal-*gantry-crane*. Spjega fid-dettal ix-xoghol li kellu jsir. Insista li suppost li jkun hemm *radio operator* li jidderigi lil tal-krejn mill-art, izda dan mhux dejjem jigi pprovdut mill-Malta Freeport, jew inkella jkollu jlahhaq fl-istess hin ma' diversi bicciet ta' xoghol li hu mpossibbli li bniedem wahdu jlahhaq maghhom. Stqarr li l-operatur tal-krejn certament li ma setax jarhom sew billi kien madwar ghaxar sulari 'l fuq mill-moll fejn kienu. Xehed li hu lis-*safety officer* tal-Freeport qatt ma rah fuq il-lant tax-xoghol, u certament li meta sehh l-incident mertu tal-kawza ma kien hemm l-ebda *safety officer* prezenti.

Kompla:
"L-aktar element perikoluz izda hu l-instabilita' tat-taghbija, meta tkun taghbija goffa u ma tkunx konsistenti f'*container* li joqghod sew fuq il-karru, u ghalhekk tkun taghbija gholja u li tisporgi minn fuq il-*container*, bhal fil-kaz in kwistjoni.

Ghal dan it-tip ta’ xoghol, is-*safe working practice* titlob li l-karrijiet li jintuzaw biex titqieghed it-taghbija fuqhom suppost illi jkunu kemm jista’ jkun baxxi mal-art, minhabba c-*centre of gravity*, u suppost li jintuza karru appozitu maghruf bhala *Mafi trailer*, li jkollu roti (*tyres)* baxxi mal-art. Izda s-socjeta’ intimata tinsisti li biex jigi ffrankat il-hin u ma joqghodux jibdlu l-karrijiet bejn xoghol u iehor, jintuzaw l-istess tip ta’ karrijiet li huma gholjin mill-art ghal kull tip ta’ xoghol, tkun xi tkun it-taghbija, u juzaw il-karrijiet maghrufa bhala *Bruscar* li m’humiex adattati ghal dan it-tip ta’ xoghol bhal ma konna qed naghmlu dakinhar.

Qed nannetti *email* li giet mibghuta mir-rapprezentanti tal-Health and Safety tal-Haddiema tax-Xatt lill-Malta Freeport dwar il-kaz tieghi u tal-attur l-iehor, annessa u markata bhala **Dok. EM3**.”

Il-kopja ta’ din l-*email* tinsab a fol 29 u ghandha responsabbilta` fondamentali dwar ir-responsabbilta` ta’ l-incident.

Kompla jghid:
“F’hin minnhom, hekk kif jien hallejt it-tieni *point* (tan-naha tieghi), u Emmanuel Borg kien tela’ bis-sellum sabiex iholl ukoll it-tieni *point* tan-naha li huwa kien inkarigat illi jholl, ghal xi raguni, l-*crane operator* Joseph Gauci vira (i.e. refa’ ‘l fuq), meta *point* minnhom kienet ghada mwahhla mal-*flatrack*.

B’konsegwenza ta’ dan, il-*flatrack* gheleb u gie fuq *tugmaster* li kien ipparkjat magenb it-*tugmaster* li ahna konna qed nahdmu fuqu….L-impatt tant kien kbir illi l-*flatrack* tghaffeg. Kif jien hassejt li l-*flatrack* kien ser teghleb u rrealizzajt x’kien ser jigri u kif kont ser nitghaffeg, qbizst minn dak l-gholi kollu, u bit-tisbita li hadt mat-*tugmaster* li kien biswit it-*tugmaster* li konna qed nahdmu fuqu, korrejt serjament fil-polz ta’ idi l-leminija, u f’irkobbti x-xellugija, minhabba li kelli ugiegh ma’ gismi kollu bl-impatt. Fir-ritratti li esebejt jidher car li l-*flatrack* ghadu mqabbad mal-*ispreader* minn wahda mill-*points* tieghu...”

“Skont rapport intern tas-socjeta` konvenuta, li jien irnexxieli nottjeni kopja tieghu, dokument anness u markat bhala **Dok EM9**, jidher illi dan kien incident li gie kkagunat minn *unsafe working practices* serji. Mill-istess rapport jidher li Joseph Gauci suppost li kien qed jigi ggwidat mill-*clerk* Gordon Grech permezz ta’ *radio*, izda jien m’hiniex f’posizzjoni nghid jekk fil-fatt l-imsemmi Gordon Grech kienx inkarigat mill-Malta Freeport biex jidderigi lil Joseph Gauci dakinhar, jew jekk kienx inkarigat li jaghmel xoghol iehor. Inzid li jien harrikt lil Gordon Grech f’din il-kawza biss ghax ismu ssemma’ f’dan ir-rapport intern, u ma nistax nghid b’certezza li hu suppost kien qed jidderiegi lill-*crane operator*, ghaliex bhala fatt ma jirrizultax li kien hemm xi hadd li kien qed jassisti lill-operatur tal-krejn bir-*radio*.”

Hu twieled fil-25 ta’ Dicembru 1957, u fil-jum ta’ l-incident kellu wiehed u hamsin (51) sena. Fis-sena precedenti ghall-incident (fl-2008) qala’ €66, 730. Fis-sena 2010 qala’ €70,888. Esebixxa Dokumenti EM25 u EM26 konsistenti fil-formola tal-FS3 ghas-sena 2008 u 2010 rispettivament.

Gie prezentat affidavit tar-rikorrent Emanuel Borg li ikkonferma l-kontenut shih tar-rikors guramentat. Semma li hu *registered port-worker* u fit-30 ta’ Marzu 2009 kien qed jahdem b’inkarigu tal-Malta Freeport Terminal Limited fil-Freeport Terminal 2, Kalafrana, *south quay* taht *gantry crane* QC 8. Fl-affidavit tieghu bazikament irrepeta l-istess fatti li semma Emmanuel Dingli.

Semma li twieled fil-11 ta’ Gunju 1956, u fil-gurnata ta’ l-incident kellu 53 sena. Fis-sena precedenti ghall-incident u cioe` fit-2008 qala’ €61,734 ghalkemm kien hadem hdax-il xahar biss. Fis-sena 2010 qala’ €68,127.

Sostna li tilef is-somma ta’ (€27,137.80c) konsistenti f’telf ta’ salarju sakemm dam rikoverat minhabba l-korriment li sofra u ma setax jidhol lura fuq il-post tax-xoghol.

Fil-verbal datat 12 ta’ Mejju, 2011, il-Qorti innominat lil Mr. Carmel Sciberras bhala espert mediku.

Hu rrelata hekk:
“Kaz ta’ l-attur Emanuel Dingli:

Jidher li s-Sur Dingli garrab hsara fit-tessuti rotob tal-polz lemini u forsi daqqa zghir fuq il-parti tal-*median nerve* li jaghti s-*sensation* lit-tarf tas-saba l-ohxon. Qed jaghmel l-istess xoghol li kellu qabel. Izda nahseb li ‘l quddiem dal-polz jaghti ftit aktar fastidju minhabba l-ftit instabbilita’ li fih.

Dizabilita’: 3% (tlieta fil-mija)”

Kaz ta’ l-attur Emanuel Borg:

“Jidher li s-Sur Borg garrab xi ftit hsara fit-tessuti rotob ta’ ghonqu, spallejh u minkbu l-lemini. X’aktarx li d-*discopathy* tal-ghonq kienet hemm qabel l-incident. Jista’ jkun li giet aggravata xi ftit bl-incident. Bil-kura, hafna mill-problemi li ghandu, x’aktarx jonqsu. Il-fatt li rega’ mar ghall-istess xoghol li kellu juri li l-problemi mhux serji hafna. Madanakollu x’aktarx irid jibqa’ joqghod attent kif jerfa’ u jqandel ghal ghomru kollu.

Dizabilita’: 5% (hamsa fil-mija)”

C. KUNSIDERAZZJONIJIET:

C1. Fatti tal-kaz:

L-atturi spjegaw li jahdmu bhala *registered port-workers*, u fit-30 ta’ Marzu 2009 kienu qed jahdmu b’inkarigu tal-Malta Freeport Terminals Limited fil-Freeport Terminal 2, Kalafrana, *south quay* taht *gantry crane* QC 8. Huma kellhom ihollu t-taghbijiet li kienu qed jigu mnizzla mill-vapur bil-krejn ghal fuq il-moll. Dan gie spjegat dettaljatament fl-affidavit ta’ l-atturi.

L-atturi spjegaw ukoll li *Safety officer* tal-Freeport qatt ma raw fuq il-lant tax-xoghol, u certament li meta sehh l-incident mertu tal-kawza ma kien hemm l-ebda *safety officer* prezenti. L-aktar element perikoluz izda hu l-instabilita` tat-taghbija, meta tkun taghbija goffa u ma tkunx konsistenti f’*container* li joqghod sew fuq il-karru, u

ghalhekk tkun taghbija gholja u li tisporgi minn fuq il-*container*, bhal fil-kaz in kwistjoni. Ghal dan it-tip ta' xoghol, is-*safe working practice* titlob li l-karrijiet li jintuzaw biex titqieghed it-taghbija fuqhom suppost illi jkunu kemm jista' jkun baxxi mal-art, minhabba c-*centre of gravity*, u suppost li jintuza karru appozitu maghruf bhala *Mafi trailer*, li jkollu roti (*tyres)* baxxi mal-art.

Spjegaw kif il-*flatracks* ikunu kollha ta' l-istess daqs. Mill-banda l-ohra l-kaxxi ta' fuqhom ma jkunux ta' l-istess daqs tal-*flatrack*, b'rizultat illi min-naha minnhom il-kaxxa kienet qed tmiss mal-faccata tal-*flatrack*, filwaqt li fin-naha opposta kien hemm *gap* bejn it-tarf tal-*flatrack* u l-kaxxa. B'hekk il-kaxxa ma kenitx *supported* mill-gnub. F'hin minnhom, hekk kif l-attur Borg tela' bis-sellum sabiex iholl it-tieni *point* tan-naha tieghu, li kien ghadu l-uniku *point* marbut, ghal xi raguni, l-*crane operator* Joseph Gauci vira (i.e. refa' 'l fuq), meta din il-*point* kienet ghadha mwahhla mal-*flatrack*. B'konsegwenza ta' dan, il-*flatrack* gheleb u gie fuq *tugmaster* li kien ipparkjat magenb it-*tugmaster* li l-atturi kienu qed jahdmu fuqu. L-impatt tant kien kbir illi l-*flatrack* tghaffeg. Kif l-attur Borg hass li l-*flatrack* kien ser jeghleb u rrealizza x'kien ser jigri u kif kien ser nitghaffeg, ra lil Emanuel Dingli jaqbez minn dak l-gholi kollu, u biex jevita li jitghaffeg mill-*flatrack*, hataf il-katina li biha l-*flatrack* kien ghadu mqabbad mal-*ispreader* u ggranfa maghha. Il-krejn baqa' tiela', ghax tal-krejn baqa' jvira, u l-attur Borg gie mgholli b'kollox sakemm tal-krejn irrejalizza li kien ghad hemm it-taghbija mwahhla mal-*ispreader*, u ma baqax ivira.

Skont rapport intern tas-socjeta` intimata, esebit, jidher car illi dak kien incident li gie kagunat minn *unsafe practices* serji.  B'konsegwenza ta' dan l-incident ir-rikorrenti korrew serjament, u sofrew debilita` permanenti.

C2. Kontumacja:
Il-kontumacja hija dejjem kunsidrata bhala kontestazzjoni (*vide* **Anthony Grech *et* vs Joseph Farrugia *et***, Appell Superjuri, deciz 17 ta' Frar, 2004, Appell Civili Numru 281/1976).

L-istitut tal-kontumacja huwa msejjes fuq il-presuppost li l-imharrek, bin-nuqqas tieghu li jwiegeb ghax-xilja u t-talba tal-parti attrici, ikun wera dispett lejn is-sejha tal-Qorti biex jidher quddiemha, liema dispett il-ligi thares lejh bhala ghemil li jisthoqqlu piena - dik li ma jkunx jista' jindahal fit-tressiq ta' provi - bhala element ta' disordni socjali (*vide* **Helen *sive* Nellie armla mill-Avukat Dottor Joseph Miceli *et* vs Carmelo *sive* Charles Pisani**, Prim'Awla, deciza 28 ta' Ottubru, 2004 Citazzjoni Numru 1761/2001).

Izda l-konsulent legali tal-Malta Freeport Terminals Limited spjega li l-kontumacja grat biss minhabba zvista.

C3. Responsabbilta` ta' l-incident:

Il-Malta Freeport Terminals Limited irrilevat illi l-intimati l-ohra, u cioe` Joseph Gauci u Gordon Grech, kienu qed isegwu l-istruzzjonijiet tas-socjeta` Malta Freeport Terminals Limited waqt illi kienu qed jaqdu dmirijiethom fuq il-post tax-xoghol fuq inkarigu tas-socjeta` Malta Freeport Terminals Limited illi kienet timpjegahom. Ma jirrizultax mill-provi prodotti li dawn agixxew lil hinn minn dawk id-dmirijiet u/jew struzzjonijiet, u kwindi, m'ghandu jkun hemm l-ebda responsabbilta` addizzjonali addebitata lilhom ghall-akkadut.

C3(a). L-obbligi li ghandu min ihaddem:

Din il-Qorti kif presjeduta ezaminat dawn l-obbligi fil-fond fis-sentenza tal-kawza moghtija fit-3 ta' Marzu, 2009 fic-Citazzjoni Nru.: 2001/01FS fl-ismijiet **Victor Cassar *et* vs HSBC Bank Malta p.l.c.** fejn dwar is-*Safe system of* work ta' l-impjegati qalet:

"Jibda biex jinghad li huwa obbligu ta' min ihaddem biex jipprovdi kundizzjonijiet li jassiguraw is-sahha tal-haddiema fuq il-post tax-xoghol. Dan huwa principju generali li jitfa' obbligu fuq min ihaddem, mhux biss f'kaz ta' fabbriki, magni jew oggetti ohra innominati, izda biex jipprotegi lill-haddiema anke minn att ta' terz, bhal per ezempju azzjoni ta' xi haddiem iehor jew terza persuna. Il-post tax-xoghol ghandu jkun hieles minn kull periklu ghas-sahha u sigurta` sa fejn ragjonevolment prattiku. Ghandu jkun hieles minn sogri bla bzonn ghas-sahha u minn perikli li jistghu jigu evitati ghall-inkolumita` fizika u

psikologika ta’ l-impjegati. Infatti f’dan it-tip ta’ kawzi, azzjoni ma tkunx bazata biss fuq il-principji generali tar-responsabbilta` *aquiliana* kif tirrizulta mill-Kap 16 art 1032, izda wkoll minn ligijiet statutorji vigenti fiz-zmien ta’ meta jsir l-incident. Fil-kaz in ezami kien l-Att VII ta’ l-1994 u b’mod partikolari l-artikolu 2 subartikolu 2, subartikolu a, u artikolu 8 (1)(a) ta’ l-imsemmi Att.

Ta’ min isemmi li taht il-ligi Maltija l-Ordinanza Dwar il-Fabbriki (Kap 169) kienet tirregola diversi aspetti ta’ sahha u sigurta` tal-haddiema. L-Att VII ta’ l-1994 [l-Att bit-titolu Promozzjoni tas-Sahha u Sigurta` Fuq ix-Xoghol] (Kap 367) ha post l-Ordinanza Dwar il-Fabbriki, izda bis-sahha ta’ l-artikolu 18(2) ta’ l-Att, ir-regolamenti kollha li kienu bis-sahha tal-Kap 169 baqghu fis-sehh anke wara r-revoka tal-Kap 169. Fost l-Avviz Legali l-aktar importanti li baqghu fis-sehh meta sar l-Att VII ta’ l-1994 kien hemm ir-Regolamenti ta’ l-1986 Dwar il-Fabbriki (Sahha, Skansar u Hsieb Generali – Avviz Legali 52 ta’ l-1986). F’dawk ir-regolamenti l-artikolu 49(3) kien jelenka d-doveri ta’ l-employers favur l-impjegat u senjatament is-subartikoli a, f, g, kif ukoll is-subartikolu 4. Fl-artikolu 50 hemm elenkati d-dmirijiet ta’ l-impjegati.

L-Att XXVII ta’ l-2000 (Kap 424) dwar l-Awtorita` Dwar is-Sahha u Sigurta` fuq il-Post tax-Xoghol dahal fis-sehh *in virtu`* ta’ l-Avviz Legali 121 ta’ l-2001[li permezz tieghu gie stabbilit it-3 ta’ Mejju bhala d-data meta d-dispozizzjonijiet tat-Taqsima III (artikolu 8 sa 14) ta’ l-Att bdew isehhu], u ta’ l-Avviz Legali 9 ta’ l-2002 [li permezz tieghu giet stabbilita d-data tad-29 ta’ Jannar 2002 bhala d-data meta d-dispozizzjonijiet kollha li jifdal ta’ dan l-Att ghandhom jidhlu fis-sehh], u b’hekk l-Att VII ta’ l-1994 (Kap 367) ma baqax *in vigore*.

Inoltre permezz ta’ l-artikolu 9 tal-Kap 452, id-dispozizzjonijiet tal-Kap 424 u r-regolamenti vigenti bis-sahha ta’ l-istess Kap 424 jaghmlu parti mill-kundizzjonijiet ta’ l-impjieg ta’ l-impjegati (ara artikolu 6 tal-Kap 424).

Fil-kaz in kwistjoni l-incident gara fit-12 ta' Lulju 1999 u ghalhekk wiehed irid joqghod fuq l-Att VII ta' l-1994, liema att baqa' *in vigore* sal-1 ta' Mejju 2001.

Fil-Kap 367 l-artikolu 2 tieghu kien jghid:
"2(1) Il-harsien tas-sahha u s-sigurtà fuq ix-xoghol ghandu jitqies ta' interess pubbliku.
(2)(a) Huwa d-dmir ta' min ihaddem lil xi persuna ohra li jizgura li l-post fejn isir ix-xoghol ikun hieles minn sogri bla bzonn ghas-sahha u minn perikli li jistghu jigu evitati ghall-inkolumità fizika u psikologika tal-haddiema.
(b) Huwa d-dmir ukoll ta' min ihaddem li jizgura illi kull process ta' xoghol imqabbad minnu jkun hieles minn kull sogru bla bzonn ghas-sahha u minn kull periklu li jista' jigi evitat ghall-inkolumità fizika u psikologika tal-haddiema impjegati minnu u ta' addiema impjegati minn xi persuna li lilha jkun qabbad xi xog]ol, sew jekk tkun persuna li timpjega lilha nnifisha, kuntrattur jew subkuntrattur:…"

In segwitu, fl-imsemmi Kap 367, fl-artikolu 8 il-ligi kienet taghti detteljatament id-dmirijiet ta' min jimpjega:
"8(1) Tkun ir-responsabbiltà b'mod generali ta' min ihaddem illi jizgura li jittiehdu l-mizuri u l-prekawzjonijiet ragonevoli kollha biex :
(*a*) kull post tax-xoghol taht il-kontroll tieghu, ikun, sa fejn huwa ragonevolment prattiku, hieles minn kull periklu ghas-sahha u ghas-sigurta`;
(*b*) l-ambjent tax-xoghol f'postijiet taht il-kontroll tieghu ikun ragonevolment favorevoli ghas-sahha u hieles, sa fejn huwa evitabbli, minn dak li jikkaguna tensjoni fi\ika jew psikologika;
(c) jipprevjeni dizgrazzji, korrimenti u mard industrijali;
(*d*) jipprovdi facilitajiet fuq il-post tax-xoghol ghall-ewwel ghajnuna fil-kaz ta' dizgrazzja jew korriment; u
(*e*) jgharraf lil kull min jahdem kemm dwar il-perikoli ghas-sahha u sigurtà li jkun hemm fil-post tax-xoghol u dwar l-ahjar mod ta' prevenzjoni…"
Inoltre l-Avviz Legali 52/1986 baqa' fis-sehh meta sar l-Att VII ta' l-1994 u fl-Artikolu 49(3) tieghu hemm imnizzla d-dmirijiet ta' min jimpjega, senjatament fis-subartikoli a, f, g, kif ukoll fl-artikolu 49(4) u fl-artikolu 50.

Din il-Qorti kif presjeduta fil-kawza fl-ismijiet **Paul Grech vs Carmelo Bugeja *et*** deciza fid-9 ta' Ottubru 2006 qalet: "Id-doveri ta' sid ta' entrapriza biex ihares is-sahha ta' l-impjegati tieghu huma li:

A. il-haddiema ghandhom jahdmu f'post tax-xoghol li ma jkunx perikoluz taht ic-cirkostanzi tat-tip ta' xoghol [*safe place of work*];

B. il-mod kif isir ix-xoghol [bhala sistema] m'ghandux ikun wiehed perikoluz [*safe system of work*]; hemm erba' elementi li jirrendu *a system of work unsafe* –

a. that the defendant's operations involved a risk of injury which was reasonably forseeable;

b. that there were reasonably practicable means of obviating such risk;

c. that the plaintiff's injury was caused by the risk in question;

d. *that the failure of the defendant to eliminate the risk showed a want of reasonable care for the plaintiff's safety;*

C. il-fatt li l-mod kif isir ix-xoghol ilu stabbilit ghal zmien twil ma jfissirx necessarjament li is-sistema hija necessarjament wahda li ma fihiex perikolu;

D. il-haddiema jkollhom ghodda li ma twassalx ghal-perikolu [*safe tools and proper machinery*];

E. il-haddiema ghandhom ikunu mghallma tajjeb ghat-tip ta' xoghol li qed jaghmlu [*properly skiller workers*];

F. min ihaddem m'ghandux iqabbad lill-haddiema tieghu jaghmlu xoghol li mhux soltu jaghmlu u li ghalih ma kellhom stharrig; hu importanti wkoll li wiehed jara kemm ilu jahdem f'dak it-tip ta' xoghol il-haddiem;

G. ir-responsabbilta' tas-sid tizdied jekk il-haddiem jirrileva xi perikolu involut u s-sid jinjora dan il-fatt;

H. il-haddiema ma ghandhomx ikun traskurati b'mod li jzidu l-perikolu;

I. kull min jimpjega haddiema ghandu l-obbligu li jonora l-ligi generali tal-pajjiz"

Fil-kawza fl-ismijiet **Armando Caruana vs Filomenu Pace** deciza minn din il-Qorti kif presjeduta, fid-19 ta' Gunju 2007, saret referenza ghall-kawza **Grezzu Scicluna vs C. Cini & Sons Limited,** deciza fis-27 ta'

Lulju 2006, fejn kien gie citat **Whincup** mill-ktieb *Modern Employment Law***,** fejn kien hemm elenkati erba' principji bazici. Dawn huma:

1. "1. the employer must ensure that the employee knows the dangers

2. the employer must ensure that the employee knows the precautions to be taken against these dangers

3. the employer must ensure that the precautions are available,

4. the employer must ensure that the employee knows these precautions are available."

Kif tajjeb osservat l-Onorabbli Qorti ta' l-Appell fil-kawza **Bugeja vs Montanaro Gauci**, deciza fl-14 ta` Mejju, 2004:

"huwa daqstant importanti fil-kuntest ta` responsabbilita` li l-ambjent kollu fejn jahdmu l-impjegati jkun tali li jwarrab l-ickenn possibilita` ta` infortunji fuq ix-xoghol. Dan l-obbligu huwa generalment rikonoxxut bhala dmir tal-*employer* li jipprovdi '*a safe place of work*'"

L-istess principju nsibuh fil-kawza **Gauci vs Korporazzjoni Enemalta**, deciza fl-10 ta` Ottubru, 2006 fejn inghad:

"qabel ma jintbaghat haddiem jahdem fuq sit, minn ihaddem ghandu obbligu "li taghmel ezami jew spezzjoni semplici sabiex tara min qabel li l-post u l-ambjent fejn ikun ser isir ix-xoghol huwa wiehed *safe*"."

Kif qalet din il-Qorti diversament presjeduta fl-20 ta' April 2007, Imhallef Dr. T. Mallia, fil-kawza fl-ismijiet **Mayer Scicluna vs T.N. Waterproofing Limited**:

"Din il-Qorti, diversi drabi wkoll sahhet fuq il-htiega ta` supervizzjoni ("Agius vs All Services Ltd", deciza minn din il-Qorti fit-2 ta` Gunju, 2005), u f`dan il-kaz dan kien mehtieg mhux biss biex jigi assikurat li l-lant tax-xoghol kien ***safe*****,** izda biex jassigura wkoll li l-haddiema juzaw l-appart kollu fornit lilhom."

Ukoll issir referenza ghall-kawza tal-Qorti ta' l-Appell Kriminali fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Attard***,* deciza fit-2 ta` Settembru, 1999 fejn intqal:

"min ihaddem mhux biss ghandu jara li jkun hemm *available* apparat ta` *safety*, izda ghandu jinsisti mal-*foreman* li ma jsirx xoghol minghajr l-uzu tal-apparat, u jara li din l-ordni tigi segwita."

F'dan il-kuntest, ta' min isemmi li l-principji li jirregolaw ir-responsabbilta` ta' sid ta' intrapriza biex ihares is-sahha ta' l-impjegati tieghu huma ben stabbili fil-gurisprudenza. Fil-kawza Ingliza **Wilsons & Clyde Coal Co. Ltd vs English**, House of Lords, 1937, Lord Maughaw osserva:
"*In the case of employments involving risk….it was held that there was a duty on the employer to take reasonable care, and to use reasonable skill, first to provide and maintain proper machinery, plant, appliances and works, secondly, to select proper skilled persons to manage and superintend the business and thirdly, to provide a proper system of working*."

Fil-kawza, fl-ismijiet **John Sultana vs Francis Spiteri *et noe*** deciza fit-28 ta' Mejju 1979, il-Qorti tal-Kummerc spjegat illi min ihaddem ghandu "d-dover li jara li l-post tax-xoghol ikun dejjem fi stat ragonevoli ta' sikurezza ghal min ikun qed jahdem". L-obbligazzjonijiet principali ta' min ihaddem huma mhux biss li jipprovdu "*safe tools*" u "*a safe system of work*", imma xejn anqas minn "*a safe place of work*." Dan il-principju gie ribadit diversi drabi mill-Qrati taghna bhal per ezempju fil-kawza fl-ismijiet **Emanuel Grech vs Carmelo *sive* Charles Farrugia *et noe*** (Appell 7 ta' Dicembru 1994). **Joseph Bugeja vs Anthony Falzon,** (Prim'Awla 30 ta' April 1997, **Keith Caruana vs Joseph Paris *et noe*** (Prim'Awla 12 ta' Frar 1999) **Gordon Spiteri vs Waste Control Services Limited,** (Prim'Awla 25 ta' Jannar 2000) u **Carmel Cini vs Caccopardo *nomine*** Prim'Awla 5 ta' Ottubru 1999). (Ara wkoll **Michael Fenech vs Sammy Meilaq *noe*** Prim'Awla Qorti Civili fit-23 ta' Ottubru 2001).

Hawnhekk, ta' min jikkwota lil **Goddard L.J. to be:**
"*not merely to warn against unusual dangers known to them….but also to make the place of employment ….as safe as the exercise of reasonable care would permit."*

"The duty is owed to each individual servant individually." (p.1035).

Fil-gurisprudenza nostrana, gie ritenut kemm-il darba li huwa l-obbligu ta' min ihaddem biex jipprovdi kundizzjonijiet ta' xoghol li jassiguraw is-sahha tal-haddiema fuq il-post tax-xoghol tieghu. Fi **Schembri vs Caruana *noe***, deciza mill-Prim'Awla fit-12 ta' Jannar 1983, inghad:
"wiehed irid jikkonsidra l-atmosfera fil-post tax-xoghol, id-diffikultajiet li jsib il-haddiem fil-kaz tax-xoghol tieghu, l-hinijiet twal, l-ghagla fix-xoghol, nuqqas ta' ghajnuna minn haddiema ohra li jkunu inkarigati bie xjahdmu mieghu fuq dan ix-xoghol; danw huma kollha fatturi li min ihaddem irid jikkunsidra meta jkun qed jippjana l-lant tax-xoghol u johloq dak li komunament hu msejjah " a safe system of work."

Inoltre`, gie indikat li min ihaddem ghandu l-obbligu u d-dmir li jipprovdi sorveljanza adegwata sabiex l-ambjent tax-xoghol ma jkunx konducenti ghal kwalunkwe forma ta' incident li jippregudika lill-impjegati tieghu, **Cini vs Wells noe**, Prim'Awla Qorti Civili deciza fid-29 ta' Mejju 2001. (Ara wkoll **Kevin Mallia vs Alfred Mizzi & Sons Marketing Limited** deciza mill-Prim'Awla Qorti Civili fid-9 ta' Ottubru 2003)…

Fil-kaz **Lawrence Caruana vs Karmenu Penza *et*** deciza mill-Onorabbli Qorti ta' l-Appell, fis-27 ta' Gunju 2003, l-ewwel Qorti kienet irreferiet ghal dak li nghad minn awturi **Chalesworth** "*On Negligence*" p 1036 pag 622:
"*The duty of employers to provide the servant with a safe place of work was explained by **Goddard LJ** to be:*
"not merely to warn against unusual dangers known to them….but also to make the place of employment….as safe as the exercise of reasonable care would permit."
"The duty is owed to each individual servant individually." (p.1035).

Ukoll, fil-kawza **Grech vs Ellul** deciza mill-Prim'Awla Qorti Civili fis-27 ta' Gunju 1996, intqal:

"*It is the duty of every employer to take all reasonable care for his employee's safety in all circumstances at their place of work.*"
(Ara wkoll **Carmel Grima *et* vs Carmelo Penza *pro et noe*** deciza mill-Prim'Awla Qorti Civili fit-30 ta' Gunju 2004).
Dwar is-sinifikat tal-kliem *reasonably practicable*, il-Qorti tirreferi ghas-sentenza moghtija mill-Onorabbli Qorti ta' l-Appell Kriminali fil-11 ta' Jannar 2007 fil-kawza fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Angelus Bartolo** fejn intqal:
"*seems to imply that a computation must be made by the owner in which the quantum of risk is placed on one scale and the sacrifice involved in the measures necessary for averting the risk (whether in money, time or trouble) is placed in the other and that if it be shown that there is a gross disproportion between them - the risk being insignificant in relation to the sacrifice - the defendants discharge the onus on them. The onus of proving that it is not reasonably practical to provide a safety measure is on the person whom the duty is imposed*." [Walter Wilson & Son vs Summer-field - 1956 - 1 W.L.R. 1429]. F'Gibson vs British Insulated Calender's Construction Co. Ltd - 1973 - S.L.T. 2 (H.L.) gie ritenut li "*it is now firmly established that the burden of proof to establish that he had taken all reasonable practicable steps rests on the employer to discharge*" [Charlesworth - "*On Negligence*" – 6th *Edition* - 1152-1153].
Min ihaddem jista' jonqos mid-dmirijiet tieghu jekk, kif jikteb Munkman fil-ktieb tieghu *Employers' Liability At Common Law* (7th Edition, Butterworths pg 129) jekk:
"*1. It may be that the employer has done nothing at all to carry out his obligation.*
2. In the second place, the employer may have been informed of a defect or danger and doing nothing to remedy it.
3. Thirdly the employer knowing of a defect on his plant or premises or of a danger in the course of the work may have taken inadequate measures to eliminate and reduce the risk.
4. Fourthly though the employer does not know that anything is wrong it may be that he ought to know - that is, he could have found out by reasonable care."

Unsafe system of work:
Dwar x'jaghmel *unsafe system of work* jinghad li dawn jistghu jigu elenkati b'dan il-mod:
1. jekk min ihaddem ikollu xoghol li jinvolvi riskju ta' korriment li wiehed seta' ragonevolment jarah minn qabel;
2. li kien hemm mezzi normali li dan ir-riskju jigi eliminat;
3. li l-korriment tal-vittma kien kawzat mir-riskju fuq imsemmi;
4. illi n-nuqqas ta' min ihaddem li jelimina r-riskji juri n-nuqqas ta' kura ragonevoli ghas-sigurta` tal-vittma.

C3(b). Nuqqasijiet tas-socjeta` intimata:
Irrizulta li qed tintuza sistema fejn l-operatur tal-*gantry-crane* jopera l-krejn minn kabina li tkun diversi sulari oghla mill-vapur, u naturalment aktar sulari oghla mill-moll fejn l-atturi kienu qed jahdmu meta korrew.

Suppost li jkun hemm *radio operator* li jidderigi lil tal-krejn permezz ta' *radio* minn fuq il-moll, izda jirrizulta li fl-incident li fih korrew ir-rikorrenti, ma kienx hemm *radio operator* jidderigi lil tal-krejn.

F'dan il-kaz ir-rikorrenti kienu qed jahdmu fuq taghbija instabbli u goffa li ma kenitx konsistenti f'*containers* li joqghod sew fuq il-karru. Meta ghalhekk din tkun taghbija gholja u li tisporgi minn fuq il-karru, bhal fil-kaz in kwistjoni, is-*safe working practice* titlob li l-karrijiet li jintuzaw biex titqieghed it-taghbija fuqhom suppost illi jkunu kemm jista' jkun baxxi mal-art, minhabba c-*centre of gravity*, u suppost li jintuza karru appozitu maghruf bhala *Mafi trailer.*

Ghal dawn il-motivi l-Qorti issib li r-responsabbilta` ta' l-incident hija tas-socjeta` intimata.

C4. Lucrum cessans:
L-Artikolu 1045(1) tal-Kodici Civili [Kap 16 tal-Ligijiet ta' Malta] jistipula kif ghandhom jitqiesu d-danni:
"Il-hsara li l-persuna responsabbli ghandha twiegeb ghaliha, skond id-disposizzjonijiet ta' qabel, hija t-telf effettiv li l-eghmil taghha jkun gieb direttament lill-parti li tbati l-hsara, l-ispejjez li din il-parti setghet kellha taghmel

minhabba l-hsara, it-telf tal-paga jew qligh iehor attwali, u t-telf ta’ qligh li tbati ’l quddiem minhabba inkapacita` ghal dejjem, totali jew parzjali, li dak l-eghmil seta’ jgib.”

Ghalhekk il-Qorti ghandha l-obbligu li tezamina t-telf ta’ qligh futur minhabba l-inkapacita`, it-telf ta’ paga jew qligh iehor attwali li jinkorri fih id-danneggjat; u dak it-telf ta’ qligh futur, ossia *lucrum cessans,* li d-danneggjat ikun prekluz li juzufruwixxi minnu minhabba l-event sinistru kawza ta’ l-eghmil dirett tad-danneggjant.

C5. Multiplier:
Fis-sentenza ta’ din il-Qorti kif presjeduta tal-10 ta’ Mejju, 2005 fl-ismijiet **John u Laura konjugi Ransley vs Edward u Lydia konjugi Restall** - Citazz. Nru.: 154/02FS inghad:
“Hawnhekk ghandna fattur pjuttost diskrezzjonali. Il-metodu ta’ likwidazzjoni tad-danni kien ghal zmien twil ibbazat fuq il-principji enuncjati fil-kawza **Butler vs Heard** deciza mill-Qorti tal-Appell Civili Superjuri fit-22 ta’ Dicembru, 1967. F’dik il-kawza intqal li fid-determinazzjoni tal-*multiplier* wiehed irid jiehu in kunsiderazzjoni c-"*chances and changes of life*", b'mod li dan il-*multiplier* ma jwassalx lid-danneggjat li jiehu kumpens daqs li kieku baqa' jahdem sad-data li jirtira, izda l-figura tigi mnaqqsa biex b'hekk ikun ittiehed in kunsiderazzjoni l-fatt li l-persuna ddanneggjata setghet, fil-kors normali tal-hajja taghha, ma waslitx qawwija u shiha sa l-eta' tal-pensjoni.

Izda l-figura uzata ghall-iskop tal-*Multiplier* mhux dejjem inghatat l-istess tifsira, u lanqas ma dejjem gew uzati l-istess principji. Dan kien wassal biex il-Qorti tal-Kummerc fil-kawza **Lambert vs Buttigieg** deciza fit-18 ta’ April, 1963 kienet qalet:
"f'din il-materja ta' *lucrum cessans* il-Qorti ghandha tipprocedi b'kawtela kbira peress li l-qliegh hu haga ta' possibilta' u mhux ta' certezza u jkun jista' jonqos minn mument ghall-iehor anke ghal kwalunkwe kawza materjali bhal mewt jew mard tad-danneggjat."

Fil-kawza fl-ismijiet **Darren Sammut vs Eric Zammit** deciza mill-Onor. Qorti ta' l-Appell Civili Superjuri fit-3 ta' Dicembru, 2004 intqal:
"Din il-Qorti hasbet fit-tul dwar din il-kwistjoni u jidhrilha li l-'*multiplier*' adottat mill-Qorti ta' l-ewwel grad huwa pjuttost eccessiv. Dan ghaliex fis-sistema generalment applikata f'kawzi ghar-rizarciment ta' danni l-ligi ma tghid xejn, ghal anqas kif inhi fil-prezent, dwar il-perjodu li ghandu jigi applikat ghal fini tal-'*multiplier*' u anqas u anqas ma tghid xejn dwar il-hajja lavorattiva tad-danneggat. Il-provvedimenti tal-Kodici Civili li jirrregolaw il-mod kif ghandhom jitqiesu d-danni jitkellmu b'mod specifiku dwar telf effettiv, konsistenti fi spejjes inkorsi minhabba l-hsara kagunata u it-telf ta' paga jew qligh iehor attwali. Dwar dawn il-Qorti ma ghandha ebda diskrezzjoni u ghandhom jigu rizarciti *in toto*. Izda fir-rigward ta' telf ta' qligh li dik il-persuna tbati 'l quddiem minhabba inkapacita` ghal dejjem, totali jew parzjali, is-subartikolu (2) tal-Artikolu 1045 tal-Kap 16 jiddisponi li "Is-somma li ghandha tigi moghtija ghal din l-inkapacita` tigi stabbilita mill-Qorti, wara li tqis ic-cirkostanzi tal-kaz, u, b'mod partikolari, ix-xorta u l-grad ta' inkapacita`, u l-kondizzjoni tal-parti li tbati l-hsara.

Hawn ghalhekk naraw element diskrezzjonali li qed jinghata lill-gudikant. Il-ligi ma tridx li l-kumpens ikun biss rizultat ta' ezercizzju matematiku – ghalkemm tali ezercizzju huwa wiehed siwi u jwassal ghal certa uniformita` fil-likwidazzjoni tad-danni kif effettivament gara wara s-sentenza ta' '**Buttler vs Heard**' – b'dana kollu l-gudikant ghandu jzomm quddiem ghajnejh aspett aktar wiesa' tal-problema u fl-ammont li finalment jakkorda bhala danni ghal-telf futur – dawk li fil-gergo huma maghrufa bhala '*lucrum cessans*' - jipprova jimprimi sens ta' gustizzja billi mhux biss ihares lejn l-interessi tad-danneggat izda billi wkoll jittiehed in konsiderazzjoni dak li jkun kkawza d-dannu."

Il-*multiplier* adoperat varja u kien ta' 5 snin fil-kaz ta' persuna ta' 53 sena **Mizzi vs Azzopardi** PA 16-Dic-2004, ta' 15 fil-kaz ta' persuna ta' 22 sena **Butler vs Heard** App Civ Sup 22-Dec-1967, 15-il sena fuq persuna ta' 24 **Gauci**

vs Xuereb PA 29-Ott-1970, ta’ 18 fuq persuna ta’ 28 sena **Camilleri vs Polidano** PA 1-Ott-1982, ta’ 18 fil-kaz ta’ persuna ta’ 42 **Bonnici vs Gauci** PA 15-Sett-1999, ta’ 20 fil-kaz ta’ persuna ta’ 34 sena **Bugeja vs Agius** App Civ Sup 26-Lul-1991, ta’ 20 fil-kaz ta’ persuna ta’ 33 sena **Dalmas vs Ghigo** App Civ Sup 5-Frar-1980, ta’ 25 fil-kaz ta’ persuna ta’ 30 sena **Caruana vs Camilleri** App Civ Sup 27-Feb-2004, ta’ 26 fil-kaz ta’ persuna ta’ 35 sena **Seisun vs Brincat** PA 29-Ott-1998, ta’ 30 fil-kaz ta’ persuna ta’ 17 **Turner vs Agius** App Civ Sup 28-Nov-2003, ta’ 30 fil-kaz ta’ persuna ta’ 26 **Grima vs Penza** PA 30-Gun-2004, ta’ 30 fil-kaz ta’ persuna ta’ 23 sena **Zammit vs Zahra** PA 20-Jan-2005, ta’ 35 fil-kaz ta’ persuna ta’ 18 sena **Sammut vs Zammit** App Civ Sup 3-Dic-2004, ta’ 36 fil-kaz ta’ persuna ta’ 20 sena **Mizzi vs Azzopardi** PA 16-Dic-2004.

Dan kollu juri li mhux dejjem ittiehdet l-istess linja ta’ *Multiplier*. Zgur li ripetutament gie enfasizzat li s-sistema ta’ *multiplier* kif koncepita ma tiehux in konsiderazzjoni l-aspettattiva tal-hajja lavorattiva fit-totalita` taghha [ara **Bugeja vs Agius** fuq imsemmija].

Il-Qorti thoss li hemm bzonn ta’ certu uniformita` f’dan l-aspett li naturalment jghin biex wiehed ikun jaf minn qabel kriterji regolari. Huwa veru li kull kaz trid tarah ghalih izda li jkun hemm skeda li l-konsulenti legali u ditti ta’ *insurance* ikunu jistghu jirreferu ghaliha tkun ta’ utilita` kbira. Ghalhekk il-Qorti kif presjeduta sejra tuza c-*chart* hawn taht:

Eta' Vittma	***Multiplier***
	Massimu
0 - 15	35
16 - 20	33
21 - 25	30
26 - 30	27
31 - 35	22
36 - 40	18
41 - 45	14

46 - 50	11
51 - 55	8
56 +	6

F’dan l-istadju l-Qorti tirreferi ghan-nota tas-socjeta` intimata u dak li ntqal dwar il-*multiplier*. Huwa veru li l-iskeda precedenti ta’ din il-Qorti kienet hadet il-linja kif imsemmi fin-nota, izda sussegwentement f’sentenzi ohra l-Qorti bdiet tapplika din l-iskeda b’varjazzjonijiet zghar kif tirrizulta hawn fuq.

Wara li l-Qorti qieset dawn il-fatturi, inkluz l-eta` tar-rikorrenti Emanuel Borg li twieled 11/06/1956 u li ghalhekk fid-data ta’ l-incident kellu 53 sena, tqis li ghandha tadopera *multiplier* ta’ 8; waqt li fil-kaz ta’ Emanuel Dingli li twieled fil-25/12/1957 u li ghalhekk fid-data ta’ l-incident kellu 51 sena, tqis li ghandha tadopera *multiplier* ta’ 10.

<u>C6. Paga u gholi tal-hajja:</u>
Dwar Emanuel Borg hemm qbil li l-qligh medju annwali inkluz l-gholi tal-hajja jammonta ghal €69,500, waqt li fil-kaz ta’ Emanuel Dingli hemm qbil li l-qligh medju annwali inkluz l-gholi tal-hajja jammonta ghal €72,000.

<u>C7. Dizabilita`:</u>
Hawnhekk il-Qorti trid tqis il-persentagg ta’ dizabilita` li ssofri l-vittma bhala konsegwenza ta’ l-incident, b’mod li tqis in-nuqqas fl-*individual industrial efficiency* ta’ l-attur. Infatti, kif gie ritenut f’**Butler vs Heard**:
“Dak li jrid jigi stabbilit ma huwiex il-grad ta’ inkapacita` f’sens purament mediku, izda l-effett li l-hsara personali ghandha fuq il-qligh tad-danneggjat. Ir-riduzzjoni effettiva tal-qligh tista’ ma tikkorrispondix mal-grad ta’ menomazzjoni fizika tad-danneggjat kalkolat mit-tabib.”

Ara f’dan is-sens ukoll is-sentenza fl-ismijiet **Joseph Abela vs Martin Spagnol**, deciza fit-30 ta’ Marzu 1993 (1098/89JSP) per Imhallef J. Said Pullicino; u **Xuereb vs Spalding *et***, deciza mill-Prim’Awla, Imhallef J. R. Micallef, fl-10 ta’ Lulju 2003, Citazz. Nru. 1857/01JRM, pagna 8 *et*; u tezi “*Quantum of damages in Injury Claims*”, Carmel A.

Agius – *The method of assessing the degree of the incapacity caused*, pagna 125.

Kif inghad mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili fid-9 ta' Jannar 1973 fil-kawza **Borg *pro et noe* vs Muscat**:
"l-iskop tal-hlas tad-danni huwa dak li terga' tpoggi lil min ikun soffrihom fil-posizzjoni daqs li kieku huwa ma gralu xejn"

U ghalhekk il-principju applikabbli huwa *restitutio in integrum*.

Fil-kawza fl-ismijiet **Paul Debono vs Malta Drydocks** (Cit. Nru. 747/96PS), deciza fis-27 ta' April 2005 mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili per Imhallef Philip Sciberras, inghad:
"Id-determinazzjoni tal-kwantum tar-rizarciment hi certament fis-sistema legali taghna ispirata mir-regola stabbilita fl-Artikolu 1045 tal-Kodici Civili. Fir-rigward tal-*lucrum cessans* dan jinvolvi t-telf ta' qliegh futur minhabba l-inkapacita`. Il-ligi mbaghad thalli fid-diskrezzjoni tal-Qorti biex, valjati c-cirkustanzi tal-kaz, ix-xorta u grad ta' linkapacita`, u l-kondizzjoni tal-parti danneggjata, tistabbilixxi s-somma rizarcitorja. Innegabilment, pero`, il-metodu ta' din il-valutazzjoni tad-dannu lill-persuna minn dejjem ikkostitwiet il-problema l-aktar spinuza, kif hekk jirrizulta minn semplici raffront tad-diversi decizjonijiet in materja."

Issa, hu car ukoll li a bazi tal-ligi taghna kwantifikazzjoni tad-danni bil-fors tibqa' f'latudini wiesgha u diskrezzjonali tenut kont tac-cirkostanzi kollha tal-kaz, u ghalkemm jezistu principji dawn certament ma humiex assoluti (ara f'dan is-sens **Bottone vs Saliba** pagna 9; u **Joseph Borg vs Dr. Arturo Valenzia *nomine***, Prim'Awla, 9 ta' Gunju 1972; u **Bugeja vs Borg**, Prim'Awla tal-Qorti Civili, 11 ta' Mejju 1983).

It-**Torrente** fil-ktieb tieghu *Manuale di Diritto Privato*, 11 Ed. pag. 652 jikteb:
"*la valutazione del danno puo` essere particolarmente laboriosa; basti pensare alla determinazione del*

risarcimento dovuto per danni arrecati alla persona. E` giusto, pertanto, che al giudice sia attribuito in materia in quando le parti non riescano a trovare un accordo diretto, un ampio potere equitativo";

Personal injuries huma normalment klassifikati fi tliet kategoriji u cioe` :
a) *total wreck cases* fejn tirrizulta inkapacita` kompleta ghax-xoghol (eg. *severe brain injury*),
b) *partial wreck cases* fejn il-persuna kollha tkun affettwata izda b'differenza mill-kategorija precedenti tibqa' l-kapacita` li tahdem u tgawdi l-hajja (eg. *brain injuries resulting in personality change and multiple injuries with grave disfigurement*),
c) telf ta' partijiet specifici tal-gisem.

Inoltre kif intqal fis-sentenza **Peter Sultana vs Anthony Abela Caruana**, Appell Civili, 15 ta' Jannar 2002:
"Ma hemmx ghalfejn jinghad li d-debilita` permanenti ma kienx necessarju li tkun wahda fizika li timmenoma persuna fil-possibiltajiet tieghu ta' xoghol minhabba limitazzjoni fil-funzjoni ta' xi organu. Setghet ukoll tkun debilita` psikika li timmanifesta ruhha f'kundizzjoni li negattivament tinfluwenza l-kapacita` ghax-xoghol ta' l-individwu... "

Principju iehor ta' importanza kardinali hu dak li hareg minn dak fuq kwotat f'**Butler vs Heard** fejn inghad:
"izda l-effett li l-hsara personali ghandha fuq il-qligh tad-danneggjat."

Huwa logiku li telf ta' subgha ghal persuna normali huwa kaz differenti minn telf tieghu ghal pjanista; bl-istess mod, telf ta' ghajnejn ghal pilota huwa aktar serju ghal skop ta' *lucrum cessans* minn telf f'kaz ta' persuna normali.

Mir-rapport mediku ta' Mr. Carmel Sciberras jirrizulta li d-dizabilita` prezenti ta' Emanuel Borg hija ta' 5% waqt li dik ta' Emanuel Dingli hija ta' 3%.

<u>C8. Lump sum payment:</u>

L-ammont dovut ikun irid jitnaqqas minhabba l-*lump sum payment* b'ammont ekwivalenti ghal 20% meta jkunu ghadda zmien qasir mill-event damnuz u s-sentenza finali [**Scicluna vs Meilaq** PA 16 ta' Lulju, 2001]. Fil-kawza **Caruana vs Camilleri** PA 5 ta' Ottubru, 1993 il-Qorti hasset li minn dan ghandu jonqos xi 2% ghal kull sena ta' dewmien. Gie wkoll propost li m'ghandux awtomatikament jitnaqqas skond kemm iddum il-kawza: "jekk id-danneggant ma jkollux htija fid-dewmien tal-kawza, m'ghandux ikun hemm tnaqqis fil-*lump sum deduction*" – **Agius vs Fenech** 29 ta' Ottubru, 2003. "

Fil-kawza **Mizzi vs Azzopardi** PA 16-Dic-2004 is-somma giet ridotta bi 18% ghax kienu ghaddew tliet snin, waqt li fil-kawzi **Spiteri vs Zammit Tabona** App Civ Sup 16-Mar-1999 u **Caruana A vs Camilleri O** App Civ Sup 27-Frar-2004, minhabba li ghaddew 8 snin tnaqqas b'10%. 10% gie mnaqqas ukoll fil-kawza **Galea vs Piscopo** PA 3-Ott-2003, 5% f'**Scicluna vs Meilaq** PA 16-Lul-2001 u 0% fil-kawzi **Turner vs Agius** App Civ Sup 28-Nov-2003, **Bonnici vs Gauci** PA 15-Sett-1999 meta ghaddew 15-il sena, f'**Zammit vs Zahra** PA 20-Jan-2005 meta ghaddew 17-il sena, u **Schembri vs Caruana** Kum 20-Apr-1990 meta ghaddew 19-il sena.

Izda ghall-kaz in ezami l-incident gara fit-30 ta' Marzu, 2009 u s-sentenza qed tinghata tliet snin wara. Fil-fehma tal-Qorti jrid ikun hemm tnaqqis ta' 17%.

C9. Likwidazzjoni ta' l-ammont ta' lucrum cessans:

Ghalhekk fil-kaz ta' Emanuel Borg il-Qorti trid issa tillikwida l-ammont dovut.

I. Il-qligh medju annwali ta' l-attur inkluz l-gholi tal-hajja jammonta ghal €69,500;

II. Irid jitqies *multiplier* ta' 8. Dan igib l-ammont ta' €556,000;

III. Il-Qorti trid tqis il-grad ta' disabilita` li f'dan il-kaz hu ta' 5% u ghalhekk jammonta ghal €27,800;

IV. Wara jrid jitnaqqas 17% tal-*lump sum payment* u dan iwassal ghal bilanc ta' €23,074;

Ghalhekk fil-kaz ta' Emanuel Dingli l-Qorti trid issa tillikwida l-ammont dovut.

I. Il-qligh medju annwali ta' l-attur inkluz l-gholi tal-hajja jammonta ghal €72,000;

II. Irid jitqies *multiplier* ta' 10. Dan igib l-ammont ta' €720,000;

III. Il-Qorti trid tqis il-grad ta' disabilita` li f'dan il-kaz hu ta' 3% u ghalhekk jammonta ghal €21,600;

IV. Wara jrid jitnaqqas 17% tal-*lump sum payment* u dan iwassal ghal bilanc ta' €17,928;

C10. Damnum emergens:

Kawza ta' l-incident ir-rikorrent Emanuel Borg tilef is-somma ta' €27,137.80 konsistenti f'telf ta' salarju sakemm dam rikoverat minhabba l-korriment li sofra u ma setax jidhol lura ghax-xoghol (ara affidavit rikorrent u Dokument EB8 u xhieda ta' George Ciantar) u ghalhekk jammonta ghal €50,211.80.

Kawza ta' l-incident ir-rikorrent Emanuel Dingli tilef is-somma ta' €43,560.66 konsistenti f'telf ta' salarju sakemm dam rikoverat minhabba l-korriment li sofra u ma setax jidhol lura ghax-xoghol (ara affidavit rikorrent u Dokument EM27 u xhieda ta' George Ciantar) u ghalhekk jammonta ghal €61,488.66.

D. KONKLUZJONIJIET:

Ghalhekk tiddikjara li Malta Freeport Terminals Limited responsabbli ghall-incident li fih korrew ir-rikorrenti fit-30 ta' Marzu, 2009 li sehh fil-Freeport Terminal 2, Kalafrana kif fuq spjegat. Dwar l-intimati l-ohra, peress tad-dikjarazzjoni tas-socjeta` intimata fin-nota taghha dawn mhux responsabbli.

Tillikwida d-danni sofferti mir-rikorrent Emanuel Borg minhabba dan l-incident fl-ammont ta' €50,211.80, u fil-kaz ta' Emanuel Dingli fl-ammont ta' €61,488.66.

Tikkudanna lis-socjeta` Malta Freeport Terminals Limited biex thallas lir-rikorrenti d-danni kollha hekk likwidati.

Bl-ispejjez komprizi dawk ta’ l-ittri ufficjali tas-26 ta’ April, 2010 u tat-22 ta’ Settembru, 2010 kontra s-socjeta` Malta Freeport Terminals Limited.

< Sentenza Finali >

--------------------------------TMIEM--------------------------------